

“Stewart Lee Allen, adeta bir Hunter S. Thompson üslubuyla kahvenin peşine düşüyor ve bizi o büyülü çekirdeğin dünyasına doğru vahşi, kafeinli ve sıradışı bir gezintiye çıkartıyor. Düzyazı şeklinde, alaycı ve cesur bir dille kaleme aldığı kitabı okuyucuyu hoşnut ediyor, afflatıyor, eğlendiriyor ve bilgilendiriyor.”

-Mark Pendergrast

Uncommon Grounds: The History of Coffee and How it Transformed Our World'ün yazarı

“Enfes! Oldukça aydınlatıcı bir kitap. Allen, eğlendirici gezi günlüğüyle karışık harikulade bir araştırmacılık örneği sergilemiş.”

-The List

“Her açıdan eğlendirici, sürükleyici ve son derece komik. Kahve tiryakileri ve seyahatseverlerin muhakkak okuması gereken bir kitap.”

-Kirkus Reviews

“Müthiş bir kitap! Çok eğlenceli. Eskimolar kar için ne kadar çok kelime kullanmışsa, Allen'ın da kahve için o kadar çok kelimesi var. Sabah içtiğim kahveye bir daha asla aynı gözle bakmayacağım.”

-Jeff Greenwald

The Size of the World'ün yazarı

“İlgi çekici ve sıradışı. Allen'ın espressolu yolculuğu, kahvenin dünya tarihindeki rolüyle ilgili heyecanlandırıcı bir çalışma sunuyor. Kitap, patlak gözlü bir kafein delisinin kahveyi coşkulu bir şekilde övmesi ve gerçek bir tadımcının bilgili gözlemleri arasındaki dengeyi bulmaya çalışıyor.”

-Publishers Weekly

“Stewart Allen'ın, kahvenin insanlık kültürü üzerindeki tarihi etkileri hakkında yaptığı araştırma, bitkiler ve ilaçların, kültürler ve insanların oluşturduğu kurumların evrimini nasıl şekillendirdiğine ve yönlendirdiğine bir kez daha açıklık getiriyor. Okuması son derece keyifli!”

-Terence McKenna

Plants of the Gods'ın yazarı

“Otobiyografi, gezi günlüğü ve sosyal tarihin oldukça eğlenceli bir karışımı... İyi araştırılmış ve ustaca yorumlanmış, günümüze uygun, son moda bir gezi yazısı.”

The Bookseller

Maya Kitap: 174, İnceleme: 41
1. Baskı, İstanbul Mart 2018

ISBN: 978-605-9902-85-4

Orijinal Adı: The Devil's Cup

Originally published in the English language under the title THE DEVIL'S CUP: A History of the World According to Coffee

Copyright © Stewart Lee Allen, 1999

No part of this book may be reproduced, in any form without written permission from the publisher.

Published by arrangement Soho Press via AnatoliaLit Agency.

Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla Maya Kitap'a aittir.
Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Son Okuma: Alara Ergin

Mizanpaj: Mehmet Büyükturna

Kapak: Gülay Tunç

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi * Sertifika: 34011

Beylikdüzü Osb Mah. Orkide Cad. 9 Z Merkez Köyü / Merkez Bucağı

Beylikdüzü / İstanbul Tel: 0212 576 01 36

Kahvenin Hikâyesi

Bir Fincan Kahvenin İzinde
Dünya Yolculuğu

Stewart Lee Allen

Çevirmen

Merve Yalçın

Giriş: İlk Fincan	9
Cehennemde Bir Mevsim	15
Etiyopya Duası	30
El-Muha'ya Yelken Açış	42
Kötü Abla	54
Bugün, Yoğun Bir Gün	68
Maymun Dışkısı	74
Kalkütalı Aziz	86
Kırmızı Şapkalı Adam	95
Savaş	110
İhtilal	124
Paris	137
Sultanın Kulak Ağrısı	151
Denizde	160
Tutsak Afrika	170
Preto Velho	184
Polis Memuru Hoppe	193
Fakir Beyaz Kokaini	208
Kaynamış Kahve	213
Teşekkür	219
Kaynakça	220

Anneme...

Giriş: İlk Fincan

Hazırlanışı bir sanat, bu yüzden
onu içişimiz de sanat olmalı.

Abd el Kader (on altıncı yüzyıl)

Nairobi, Kenya
1988

“**E**TIYOPYA GİBİSİ YOK,” derken Bill’in gözlerinin içi parlıyordu. “Afrika’daki en iyi yemekler burada, dostum. Ah, bir de Etiyopyalı kızlar...”

“Kızları bu işe karıştırma şimdi,” dedim. Doğu Londralı bir tesisatçı ve Budist bir keşiş olan Bill, kafayı bana bir kız bulmaya takmıştı; ancak densizin tekiydi. Onun tüm bu çöpçatanlık çabaları, sürekli “Aşk istiyorum, aşk!” diye bağırarak, iki katım kadar iri Kenyalı bir hayat kadını savuşturmamla sonlanmıştı.

“Kızları bu işe karıştırma,” diye tekrarlardım; düşündükçe tüylerim ürperiyordu. “Aklından bile geçirme.”

“Onları düzmek zorunda değilsin ki...” Bana en sevimli ve pis bakışını atarak “Ama isteyeceksin,” dedi.

“Bu konuda gerçekten şüpheliyim.”

“Bir de buna yok mu, aah ah! Dünyanın en iyi bunası.”

“Buna mı? O da ne?”

“Kahve,” dedi. “Etiyopya kahvesi.”

Böylece ne yapacağımız belli olmuştu. Öğle yemeği için Etiyopya’ya doğru yola koyulduk. Kenya’nın kuzeyinde otobüs seferleri çok seyrek, bu yüzden otostop çekerek gazlı içecek taşıyan külüstür bir “Tata” marka kamyonun arkasına atladık. Kuş uçmaz kervan geçmez yerlerden geçerken dışarıda güneşten kararmış kayalar ve kurumuş otlardan başka neredeyse hiçbir şey görmediğimiz yirmi saatlik ıssız bir yolculuk yaptık. Medeniyete dair tek iz, makineli tüfekte delik deşik edilmiş otobüslerin yol kenarındaki kalıntılarıydı. Eşkıyalar konusunda pek kaygılanmıyorduk (bulduğumuz araçta silahlı iki muhafız vardı), ancak yolculuğumuzun yedinci saatinde, daha önce bizi araca almayı teklif eden, fakat bizim reddettiğimiz kamyonun yanından geçtik. Yol asfaltsız olduğu için kamyonun aksı ikiye ayrılmıştı; bu da kamyonun takla atmasına, sürücü ve yolcuların yarısının ölmesine sebep olmuştu. Kazadan tek sağ çıkanlar, üzerlerinde geleneksel giysileri olan, taktıkları küpe benzeri aksesuarlar yüzünden kulak memeleri sarkmış iki metrelik Masai savaşılarıydı. Öylece dikilmiş ağıyorlar ve ellerindeki mızrakları gökyüzüne doğru sallıyorlardı. Masailerden biriye kırılmış bir yığın Pepsi şişesi altında ezilerek ölmüştü.

Etiyopya’ya vardığımızda sınır kapısı kapalıydı. Sınırdaki bulunan tek nöbetçi askerin mızacı dostane, fakat aynı zamanda sertti. Yabancıların Etiyopya’ya girmesine izin verilmiyordu. Bill kim olduğumuzu ve neden geldiğimizi açıkladı. Etiyopya’ya girmek istemediğimizi, sadece, yarısı Etiyopya’da olan Moyale kasabasını ziyaret etmek istediğimizi belirtti. Tabii ki Bill’e göre bunda bir sorun yoktu, değil mi?

Nöbetçi durup düşündü. “Doğru,” dedi, yabancıların Moyale’i

günübirlik ziyaret etmelerine izin veriliyordu. Sonra başını salladı. “Ancak pazar günleri değil.” Bize Etiyopya’nın Hıristiyan bir ülke olduğunu hatırlattı.

Bill başka bir yol denedi. Nöbetçi askere Moyale’de bir turist pansiyonu olup olmadığını sordu. Asker bir pansiyon bulunduğunu söyledi ve oraya gitmek isteyip istemediğimizi sordu.

Bill, Etiyopya dilinin evet anlamına gelen o hırıltılı ifadesini kullanarak “Awo,” diye yanıtladı.

“Tamam o zaman,” dedi bekçi. “Dümdüz gidin ve sola dönün.”

Devlet otelleri her zaman pahalı olduğundan, yerel bir restoran-toprak zeminli ve damı samanla örtülü, tabiri caizse bir barakabulduk. Yemekleri harikaydı: *doro wat* (ekşimiş tereyağıyla yapılan baharatlı tavuk güveci), *injera* (mayalı krep) ve *tej* (bal şarabı). Sonra da kahve.

Avrupalılar hâlâ kahvaltıda bira içerken Etiyopyalılar kahve içiyordu ve yüzyıllar geçerken bir kahve seremonisi ortaya çıkmıştı. Önce, yeşil kahve çekirdekleri masada kavrulur. Sonra garson kadın, dumanı üstünde kahve çekirdeklerini herkese ikram eder, böylece her bir konuk aromanın tadını çıkarabilir. Arkadaşlığa dair şükran benzeri ya da övgü dolu sözler söylenir ve kahvenin çekirdekleri dibekte öğütüldükten sonra demlenir.

Restoran sahibi o gün bizim kahvemizi işte bu şekilde hazırlamıştı ve o günden sonra bu seremoniyi defalarca görmüş olsam da, hiçbirisi bende o günkü kadar güzel bir his uyandırmadı. Restoran sahibi; uzun boylu, zarif ve büyüleyici güzellikte, tipik bir Etiyopyalıydı. Büründüğü turuncu ve mor şallar, az ışık alan bu kulübede parlıyordu. Zencefil benzeri bitkilerin taze filizleriyle birlikte kulp-suz ufak kahve fincanında servis edilen kahve ise mükemmeldi.

Bir saate kadar sürebilen bu gerçek seremonide üç fincan kahve içmeniz gerekir: *Abole-Berke-Sostga*, bir-iki-üç, dostluğa! Ne yazık ki restoran sahibinin her birimize sadece bir fincan kahve ikram edecek kadar kahve çekirdeği vardı. Ertesi gün daha fazla kahve çekirdeği olacağını, bu nedenle tekrar gelmemizi söyledi. Akşam vaktinde başlayan sokağa çıkma yasağı yaklaşıyordu, bundan dolayı aceleyle

sınırın Kenya tarafına döndük. Ancak ertesi gün nöbetçi askerler tekrar Etiyopya'ya girmemize izin vermedi. Sınırdaki saatlerce tartıştık; fakat ne mantıklı gerekçelerimiz ne de rüşvet, sözü verilen o ikinci fincan için bizi tekrar Etiyopya'ya almaları konusunda onları ikna edebildi.

Sonraki on yıl boyunca Etiyopya parçalandı. Milyonlarca insan kıtlıktan ölmüş, iç savaş patlak vermiş ve sonunda ülke ikiye bölünmüştü. Hayatım bundan daha kötü olamazdı. Dört kıtada ve on bir şehirde yaşamış, bazen bir yılda beş kez yer değiştirmiştim. Bu durumu katlanılabilir hale getiren tek şey, otuz beş yaşında biri olarak her şeyi bırakıp geri dönebileceğimi bilmemdi. Dilimden düşürmediğim gibi, hiç dönmek üzere bir yürüyüşe çıkabilirdim. Bunu pasif agresif bir canına susama durumu olarak düşünün. Bir Budist özentisi olsaydım, bunun bir “yabancılaşma” isteği olduğunu iddia edebilirdim. Bense şans eseri âşık olmuş (canına susamanın başka bir türü) ve evlenmek için Avustralya'ya gitmiştim. İzah edilemeyecek kadar karmaşık; ama bu plan, Kalküta'da Rahibe Teresa'nın adını taşıyan ve ölmek üzere olanların bırakıldığı bir bakımevinde çalışmamla sonlandı.

Kalküta dünyanın en güzel şehri; dayanılmaz ıstıraplar, ukalalık, hayırseverlik, zekâ ve açgözlülük, günün yirmi dört saati, yan yana, yüz yüze yaşar gider burada. Karşı caddedeki çocuklar tertemiz beyaz okul üniformalarıyla kroket oynayıp eğlence çılgınlıkları atarken, bindiğim otobüsteki bir kadının aklıktan ölüşünü izlemiş, iki blok geride ise bir kadının çamurlu bir gölete boynuna kadar girdiğini ve odaklanmış bir şekilde güneşe doğru dua ettiğini görmüştüm.

Kalküta ayrıca kitap kurtlarının çok sevdiği bir yer; şehrin saymakla bitmez sahaflarından birinde dolaşırken ilginç bir elyazması dini kitaba denk geldiğim yer de burasıydı. Yazılar hiç de okunaklı değildi; Hint yarımadasının tekdüze İngilizcesi ile yazılmış, eski bir zamana ait olduğu garip bir şekilde belli olan bir metindi. Kitabın kapağı uzun zaman önce çürümüş olduğu için kitabın ismine dair hiçbir fikrim yok. Sınırım bu kitap tipik bir konuyu ele alıyordu, Batı'nın beslenme alışkanlıklarındaki dengesizliklerin Toprak Ana'yı

tahrip etmeye can atan bir hiperaktif sosyopatlar ırkının ortaya çıkmasına sebep olduğunu dile getiren bir başka Hint zirvasıydı. Kitap çoğunlukla et yiyenleri (Hindular vejetaryendir) ve (kutsal hayvan olan) inekleri öldürenleri eleştiriyordu. Fakat asıl gözüme çarpan, “Afrika’daki karanlık ve şeytani çekirdeklerin” fenalıklarından yakınan bölümdü. Söyledikleri aşağı yukarı şöyleydi:

Okuyucuya soruyorum: Bu kıtada yaşayan kara derili vahşilerin tanrılarına canlı kurbanlar sunmadan önce kahve çekirdeklerini nasıl yediklerinin anlatılması şaşılacak bir şey mi? O acı içeceğin nefsimiz üzerindeki zararlı ve kötücül etkisini anlamak için Batı’nın bağımlılık derecesinde kahve içen toplumlarını, Doğu’nun barışsever çay tiryakileriyle kıyaslamamız yeterlidir.

“Ne yersen osun” diyen kafadan kontak tipler Kaliforniya’da olduğu gibi Hindistan’da da yaygındır. Ancak beni asıl sarsan şey, bu kitap ve Vietnam’ın başkenti Hanoi’de şans eseri denk geldiğim on sekizinci yüzyılda yazılmış Fransızca bir kitap arasındaki zıtlıktı. *Mon Journal* isimli kitap, sosyal eleştirmen ve tarihçi Jules Michelet tarafından yazılmıştı. Michelet bu kitapta, aydınlanmış Batı medeniyetinin doğuşunu öncelikli olarak Avrupa’nın kahve içen bir toplum haline gelmiş olmasına bağlar: “Şüphesiz ki, yaratıcı fikirlerin bu ölçüde artmış olmasının altında yatan sebep, kısmen yeni alışkanlıklar yaratmış ve hatta insan doğasını değiştirmiş olan o büyük olay, yani kahvenin ortaya çıkışıdır.”

O zamanlar, Batı medeniyetinin doğuşunu bir fincan espressoya bağlamanın ne kadar da Fransızvari olduğunu düşünüyordum. Ancak Michelet’in öne sürdüğü fikir, bazı yiyeceklerin daha önce hiç akla gelmeyen şekillerde tarihi etkilemiş olduğuna işaret eden modern araştırmalarla ilginç bir şekilde paralellik göstermektedir. Etnobotanik uzmanları, yakın bir zamanda, bazı mantarları yemenin beyin fonksiyonlarını değiştirebileceğine dair bir teori ortaya koymuşlardır. Bazıları da, Mayaların tasvir ettikleri kutsal jaguarla-

rın, aslında yenildiğinde sanrılara sebep olan kurbağalar olduğunu ve tam da bu yüzden rahipler tarafından çokça tüketildiğini söylemiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, firavunların kutsal menekşesinin sarhoş edici güçlerinden dolayı tanrısal sayıldığını göstermektedir. Elbette tüm bu gıdalar bağımlılık yapar. Tabii ki kahve de öyle. Bundan eminim, çünkü ben de bir bağımlıyım. Belki de Michelet önemli bir şeyi keşfetmek üzereydi. Avrupalılar kahve içmeye ne zaman başlamışlardı ve kahve onların hayatında neyin yerini almıştı? En ufak bir fikrim yoktu. Cevabı bulmak için dünyanın dörtte üçünü, yani yaklaşık olarak otuz iki bin kilometreyi trenle, Arap yelkenlisiyle, çekçekle, kargo gemisiyle, en sonunda da bir eşekle katedeceğim aklımın ucundan bile geçmezdi. Şu an bu sayfayı kaleme alırken bile yazdıklarımın ne işe yarayacağını bilmiyorum. Bazen yazdıklarım, kahve bağımlısı birinin saçmalıklarına benziyor; bazen de, tamamen güvenilir bir çalışmamış gibi görünüyor. Tek bildiğim şey, Michelet'nin öne sürdüğü şeyi kanıtlayacak delilleri aramaya başlamak için en uygun yerin, iki bin yıldan daha uzun bir zaman önce kahvenin ilk kez bulunduğu ve on yıldır tekrar gitmeyi beklediğim ülkenin toprakları olduğuydu.

Artık Etiyopya'ya doğru yola koyulup o ikinci fincanı içme zamanı gelmişti.

Cehennemde 1 Bir Mevsim

*Abole, Berke, Sostqa - bir, iki, üç fincan ve
sonsuz dek arkadaşız.*

Addis Ababa'daki dolandırıcı

Harar, Etiyopya

“RAM-BO’YU SEVER MİSİN?”

Bana bu soruyu soran, beyaz kilden bir duvarın gölgesinde çömelmış sıırım gibi bir Afrikalı Araptı. Keskin bakışları, bir tutam bıyığı ve başına doladığı beyaz bir sarığı vardı. Yani aklınızda canlanan tipten bir Sylvester Stallone hayramı değildi.

“Rambo?” diye tekrarlayarak ne demek istediğini anlamaya çalıştım.

Kafasını aşağı yukarı sallayarak onayladı. “Ram-bo.” Kirli giysisinin eteğini, yerdeki toz toprağa değmesin diye düzeltti. Büyük bir kayıtsızlıkla “Rambo,” diye tekrarladı. “Faranji.”

“Rambo hayranı mısın gerçekten?” diye sordum. Şaşırmıştım, sonuçta Charles Bronson Kalküta’da daha popülerdi. Rambo’yu anlaması için pazılarımı sıktım. “Hayranı mısın?”

Adam bana tiksinererek baktı. Fakat “Ram-bo” diye tekrarlamaya devam ediyordu. “Ram-boo, Ram-boooo. Gitmek? Sevme?”

“İstemiyorum,” dedim oradan uzaklaşırken. “Sevmiyorum.”

Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’da başladığım yirmi dört saatlik yorucu tren yolculuğunun ardından Etiyopya dağlarında eski bir şehir olan Harar’a varmıştım. Harar’ı daha şimdiden sevmiştim. Dönemeçli yollarında arabalar ve hırsızlar pek görül-müyordu. Addis’e kıyasla çok daha ferah bir yerdi burası, orada yankesiciler adeta sinekler gibi başıma üşüşmüş ve dışarı çıktığım tek akşamda, “dostluk adına düzenlenen bir kahve seremonisi”nin ardından beni soymaya kalkmışlardı. Kireç badanalı kerpiç evleri ve kızların giydikleri çingene kıyafetleriyle Harar’ın Araplara özgü dokusu da hoşuma gitmişti. Burada karşılaştığım tek dolandırıcı Rambo Adam olmuştu ve onun da kendince haklı sebepleri var gibi görünüyordu.

Güzel bir kafe buldum ve gölgede bir masa kaptım. Oldukça ufak bir bardakta servis edilen yoğun ve sade kahve, elle çalışan eski bir espresso makinesinde demlenmişti. Kahveyi kahve yapan aromasının ve tadının yoğunluğudur ve içtiğim kahve bu açıdan oldukça şaşırtıcıydı. Bu da, Etiyopya’da yaygın olan tavada kahve kavurma tekniğinden kaynaklanan küçük yanıklarla ilişkilendirdiğim bir özellikti. Harar’ın kahve çekirdekleri Jamaika ve Yemen’in-kilerden sonra ikinci sırada olup dünyanın en iyileri arasındadır; ancak bu kahve... Yerel kahve çekirdeklerinin bölgeye Zaire’den kaçak olarak getirilen Robusta çekirdekleriyle karıştırılmış olabileceğinden kuşkulandım; çünkü hem kremanın köpüğü (burada wesh deniyor) mükemmeldi hem de bir fincan içtikten sonra yerimde duramaz hale gelmiştim.

İkinci fincanı sipariş ettim. Rambo Adam yolun karşısından beni süzerek geldi. Göz göze geldik. Omuz silkti ve bir şeyler ima etmek istercesine ellerini kaldırdı. Bense kaşlarımı çattım.

Harar, eski Afrika uygarlıklarının efsanevi şehirlerinden biridir.